

dušan makavejev: ljubavni slučaj

MIŠEL DELAE

U svom drugom filmu *Ljubavni slučaj* u stvari ste pošli od novinske vesti?

Makavejev: U novinama sam našao priču o nesrećnom slučaju. Prilikom pokušaja da se izvadi telo žene koja se udavila u Rimskom bunaru otkrili su telo dečaka koje se tu nalazilo već tri meseca i o kojem se ništa nije znalo. Obrnuo sam priču i počeo sa posetom đačke ekskurzije bunaru. Jedan dečak pada u vodu, pokušavaju da ga izvade, ali otkrivaju telo žene. Ko je ona? Moja ideja je da se u životu, kada se misli da se došlo do suštine stvari, često otkriva druga suština koja se nalazi ispod prve. Pod jednom istinom otkriva se druga.

Kao u raznim slojevima filma *Čovek nije tica*?

Makavejev: Da, ali umesto da različite slojeve otkrivam pomocu različitih ljudi ovde sam pokušao da ih otkrijem u istih ljudi, u okviru jedne jedine priče.

Ali u filmu i postoje dve kategorije ljudi:

oni koji stvaraju teorije i oni koji ih proživljavaju.

Makavejev: I sadašnjost i budućnost takođe, ali sve su te stvari povezane sa tim čovekom i tom ženom. Tako sam hteo da pokažem da profesori, kada govore o ljudima, imaju potpuno apstraktna mišljenja. Oni su daleko od praktičnog života normalnih ljudi. Ne usled otuđenja ili nečega sličnog: jednostavno zato što misle na način koji je ovima stran. Kada neke osobe imaju ideje o životu obično im je teško da shvate kako te ideje treba da se vežu za život običnih ljudi. Kao rezultat javlja se njihov pokušaj da ih primene ne hajući za ono što taj život stvarno predstavlja. Zato nam se često dešava da o ljudima govorimo kao o apstraktnim bićima. „Ovaj čovek je član Partije.” U redu, baš lepo; ali uskoro počinjemo da mislimo da partijski čovek pripada nekakvoj posebnoj vrsti koja nema nikakve veze sa većinom smrtnika. To je kao lik kućne pomoćnice u štampi. Ima oglasa u kojima se opisuje

idealni portret kućne pomoćnice kakvu bi neko želeo da uposli. Ali to nema nikakve sličnosti sa stvarnom kućnom pomoćnicom, onom koja će se javiti. Ukratko: ne treba da imamo predrasude. Ima mnogo razlike između teorija o životu i samog života. Sve je važno. Zato između njih treba da uspostavimo različite nivoe važnosti. Da uništimo hijerarhiju činjenica, hijerarhiju vrednosti. I da nikada ne zaboravimo da nas isuviše precizna misao ili ideologija zaslepljuju pred svakom hijerarhijom koja ne odgovara njihovoj.

Nikada ne treba da zaboravimo da sve realnosti danas komuniciraju mnogo više nego nekada. To me uvek pogađa i to teško shvatam. Taj čovek i ta žena, prve večeri, kod kuće, gledaju na televiziji nešto što se dogodilo pre trideset godina, ali što se isto tako dešava i u ovom trenutku, na primer u Pekingu. Iskreno govoreći, nikako ne mogu da shvatim kako mi to ovde sedimo, mirni, dok posmatramo ljude koji nešto ruše ili nekoga ubijaju, suočeni sa događajem kao što mi gledamo onu fotografiju na zidu ili pepeljaru na stolu.

Povodom epizode na televiziji: tu prisustvujemo rušenju hrišćanskih spomenika od strane komunista. Na

početku filma evocirali ste antičke kultove falusa i antičke spomenike — koje su uništili hrišćani. Da li ste prilikom stvaranja filma mislili na to čudno ponavljanje?

Makavejev: Da, mada, naravno, nikako nisam hteo da od toga napravim simboliku. Jednostavno mislim da u neku ruku postoji lanac destrukcija. Uništavamo izvesne stvari, ali pojavile su se druge i opet će se neke pojaviti da unište ove. Prelazi se iz jednog smeru u drugi. Tako postupam i u montaži: pokazujem jednu stvar, zatim režem na drugu. Idete ulicom i odjednom vas neki događaj ili misao usmere nepredviđenim pravcem. Uvek sam osećao da ta simultanost pravaca i protivupravaca živi u nama i uvek sam želeo da to pokažem. Svi smo mi čudni spojevi veoma različitih smerova. Zato nam je uvek teško da otkrijemo koje je naše stvarno ja. Nisam čak ubeđen ni da možemo sa sigurnošću da pokažemo prstom na neke realnosti u smislu: u ovome je moje srce, ovo je moj pogled... Zato apsolutno treba da shvatimo da smo mešavina različitih nivoa. Ako u tome uspemo, možemo da pronađemo svoj integritet. Ali ako nastavimo da živimo izdeljeni, rasparčani, da budemo ovo a ne

ono, ono a ne ovo... nikada ga nećemo pronaći.

Kada pokazujemo stvari treba da pazimo na simbolizam. Sve stvari imaju simbolične vrednosti ili konotacije — bar sve veoma izražajne stvari, ali na to nikako ne treba da mislimo. Zadovoljimo se time što ćemo dobro voditi nit našeg izlaganja, i sve željene dimenzije, simboličke ili ne, integrisaće se u njega. Simbolizam kao takav treba da prepustimo onima koji analizuju.

Dovoljno je da sledimo nit izlaganja i nit stvarnosti. Ali izlaganja zasnovanog na pravom poznavanju te stvarnosti. Mislím na ono što ste kazali u članku o filmu *Čovek nije tica*: „Treba da poštujemo prirodu stvari i ljudsku prirodu; izlaže se najvećoj opasnosti onaj ko želi da po svaku cenu sve izmeni”. To odgovara ovome što hoću da kažem: treba pre svega da shvatimo ljudsku prirodu i da ne pokušavamo da pobegnemo iz svoje kože i od svoje prirode. Ja sam za progresivno (dakle progresivističko) menjanje sveta, ali ljudi koji hoće da izmene svet moraju dobro da poznaju čoveka i da se odlikuju izvesnom merom skromnosti. U suprotnom, doživete užasne posledice. Malo humora, naravno, nikako nije na odmet.

Ali od koje smo promene pošli? Da: crkve, uništavanja.

Ima još nešto u tom filmu Džige Vertova: pošto su uništili krstove i druga obeležja, šta ljudi rade? Donose nova obeležja da zamene stara. Crvene zvezde i Lenjinove portrete. Bilo je još nešto izvanredno u tom filmu, što nisam iskoristio: videli su se ljudi kako nose ogromne makete, visoke po dva metra, Marksovog *Kapitala*, koji je postao nova Biblija. Zatim se vidi kako postavljaju džinovski spomenik koji predstavlja rudara sa nekakvim fenjerom... i tako: uništava se, zamenjuje se. A da li su oni svesni tog ciklusa? Nije važno. Ni meni to nije važno: ne želim da filozofiram. Želim da pokazujem i upoređujem. Šta sam pokazao ovim uništavanjima? Nasilje? Da, ali i radost. Oni viču i smeju se, uništavaju radosni, jer se oslobađaju svega za šta su mislili da je protiv njih. Zato se eksplodira, ali sa radošću.

Isti je slučaj sa onom ženom, Barbulovićevom ženom, u filmu *Čovek nije tica*. Posmatrajući tačku hipnotizera ona iznenada shvata da postoji jedan drugi vid hipnoze kojeg treba da se oslobodi. Time hoću da kažem da stvari, same po sebi rdave, ponekad mogu da pomognu ljudima. Jedan pseudohipnotizer može nekome da pomogne da shvati svoj život, dok će neko

drugi, rušeći crkvu, pronaći svoje ljudsko dostojanstvo.

U toj epizodi istovremeno postoji veza između intimnog i kolektivnog života — veza koja se u savremenom svetu materijalizuje u posebnom vidu: televizija u kući. Mene interesuju svi vidovi tog preplitanja. Volim da ubacim intimne momente u neko kolektivno zbivanje: pokreti masa, politika, razne aktuelnosti. To je, uostalom, nešto za čime više osećam potrebu nego što o tome mislim. Na primer: kada su zajedno u novoj kući. U početku nisam znao da će u toj sceni biti revolucionarnih pesama. Isprobao sam razne zvuke, a kada sam pronašao te pesme, koje sam čuo pre četiri godine o Prvom maju, osetio sam da se nešto dešava. Pronašao sam pravu boju. To je i bilo potrebno. Pesme koje kažu: idemo u komunizam.

A nemačke pesme...

Makavejev: Da, ali iz Istočne Nemačke. To je pesma iz satiričnog komada Majakovskog *Hladan tuš ili Banja* na muziku Hansa Ajslera. Refren govori o „mašini vremena”. Ne o mašini za vraćanje vremena, nego o mašini za napredovanje u vremenu. O mašini koja treba da odvede ljude u budućnost: u komunizam. »Vorwärts die Zeit!...«

Drugi razlog iz kojega sam izabrao tu pesmu je jezik: ne-

mački. Nama je veoma teško da shvatimo da komunističke pesme mogu da se čuju na nemačkom. Dokaz: ko god čuje melodiju misli da je to nacistička pesma (iako u njoj ima nekoliko taktova sovjetske himne). Ne možemo a da tu pesmu ne povežemo sa onima iz vremena rata, koje smo slušali u detinjstvu, kada su nemački vojnici defilovali pevajući svoje optimističke marševe. Hteo sam da se poigram tom asocijacijom, jer sam smatrao da je ova složenost veoma srećna i izvanredno stimulativna. To mi je omogućilo da pokažem kako nešto za šta mislimo da je ovo može da bude i ono. Isto je i sa komunizmom: možemo da mislimo da je to nešto veliko, što nas očekuje u budućnosti, a istovremeno i da taj pokret uništava jedinku, da uništava — možda, ko zna? ... — i nešto drugo.

A vaši glumci?

Makavejev: Mislim da moji stručnjaci za seksologiju i kriminologiju igraju veoma dobro. Od profesora je bilo teško da se dobije prirodnost. Suviše je pokušavao da bude profesor. Glavni junak i poštar su profesionalni glumci, ali su prvi put igrali u filmu. Devojka je takođe glumica (igrala je Barbulovićevu ženu u filmu *Čovek nije tica*). Pošto govori sa mađarskim akcentom, napravio sam je u filmu Ma-

daricom. Da bi se profesionalci naterali da budu prirodni treba da im se da nešto da rade. Tako, u sceni sa mešenjem pite ona je to stvarno morala da uradi. Pojeli smo ostatke. Treba da ih nečim zaposlimo, jer u tom trenutku ne mogu da igraju. Tada nam ostaje samo da ih snimamo na isključivo dokumentaristički način. To takođe znači: nikada im ne dozvolimo da znaju iz kojeg ih ugla snimamo, kojim objektivom, i nikada ih ne obavještavamo o pokretima. Ako čovek uspe da ih uhvati u trenutku kada misle da je snimanje završeno, može isto tako da postigne veoma dobre rezultate. Ukratko: uvek treba da idemo dalje nego što oni misle. Tako se dobija mnogo više. To znači da profesionalci mogu da imaju izvestan senzibilitet koji će vam možda biti od velike koristi. Ako dobro osete šta hoćete, mogu doslovno da postanu vaši asistenti, čak mogu da vam pomognu u organizovanju likova. To se dogodilo u sekvenci pacova, gde mi je glumac mnogo pomogao.

Osim toga, volim da imam u filmu čiste dokumentarističke partije koje umećem u prazna mesta u knjizi snimanja. Zato me je naročito oduševila sekvenca samajstorom koji ugrađuje tuš.

Ne plašite li se da zbog smelog postupka mogu da vam prebace

kako prezirete svoje ličnosti?

Makavejev: Događa mi se da u filmovima prikazujem one ličnosti kojima se ponekad smejemo. Ali ja sam siguran da ih posmatram sa velikom simpatijom. Mislim da ima nečega veoma dirljivog u tim ljudima koji ne uspevaju da idu u korak sa životom, da se prilagode, da imaju odgovarajuće manire i jezik. Nalazim u njima široku lepezu gledišta, mišljenja i izražavanja i jedno veliko bogatstvo u koje ulazi i njihova prava ili lažna nespretnost. Par koji vodi ljubav za vreme noćnog dežurstva — mislim da je to izvanredno. To mi se dogodilo pre pet ili šest godina, kada sam spremao svoj prvi film. Trebalo je da pošaljem telegram, a bila je ponoć. Zazvonio sam na pošti. Posle pola sata otvorila mi je jedna devojka, malo zbunjena. Popeo sam se da predam telegram i zatekao sam jednog mladog poštara koji se ponašao tobož nezainteresovano. Očigledno, nešto se dogodilo i meni je palo na pamet da je to morao da bude fantastičan trenutak — kada se pomisli da je, dok je devojka obavljala svoj posao telefonistkinje, došao mladić i iskoristio njenu zauzetost da ostvari ono što je hteo. Otuda scena koju sam stavio u *Ljubavni slučaj*.

Da li je to moralno? Da li je nemoralno? Postoji fantastično mnogo stvari koje moramo da činimo: da radimo, da budemo korektni, da govorimo dobar dan, da pišemo ljudima koje mrzimo i tako dalje. To je mnogo. Suviše. Ima trenutaka kada to treba da razorimo i prevaziđemo ako čovek želi da održi ili stekne svoju ljudsku ravnotežu. A to su i učinili poštar i poštarka: prevazišli su taj pritisak radne obaveze, koji je neka vrsta robovanja. Svojim činom pokazali su otpor slobodnog duha.

Kako su primljeni vaši filmovi?

Makavejev: Drugi se još nije prikazivao. Što se tiče prvog, odmah posle premijerne projekcije neki su hteli da protestuju protiv prikazivanja filma deci — zbog nemoralnosti mlade frizerke. Kako nju igra Milena Dravić, koja je u filmovima obično dobra i naivna seljančica, protiv mene su bili svi oni kojima sam uništio dirljivi portret čedne Milene. Ako se to izuzme, ljudi su se dobro zabavljali. Kada kažem ljudi mislim i na one veoma primitivne i na one veoma obrazovane. Prvi su u filmu videli nešto smešno; drugi isto to, ali i nešto filozofsko. A malograđani, sitni intelektualci, moralisti, ljudi sa klišeima o životu i umetnosti, bili su apsolutno besni. Drugi su bili dezorijentisa-

ni zato što film nije imao happy end — u stvari, nije imao nikakav „kraj”. Reč je o publici koja nije glupa, ali koja nije navikla da gleda filmove što joj ne daju nikakav odgovor. Mislim da zbog takve publike u mom filmu postoji jedan odgovor, objašnjenje. Ima ih čak i više, a mogu da se nađu u deratizaciji, seksologiji, kriminologiji. Međutim, jedan direktor bioskopa mi je rekao: „Ovaj film nije komercijalan”. Pitao sam: „Zašto? Veoma je lep i poučan.” Stvarno, mislim da će ga ljudi prihvatiti, jer izlaganja moja dva stručnjaka uvek mogu da otvore neka vrata u njega.

Danas filmski stvaraoci u svim zemljama snimaju filmove bez odgovora, ponekad i bez pitanja. Kada ih gledaju, ljudi su nesrećni i ozlojeđeni. Mislim da za takve treba da se izmisle neki pseudoodgovori, tako da na kraju ne budu suviše nesrećni. To nije ni prevara ni nepoštenje: spremni su da gledaju naše filmove, zato im napravimo nekoliko stepenika i dajmo im ruku. Kao deci.

Pretpostavljam da, pored tehnike deratizacije i ugrađivanja tuševa, autopsija takođe otkriva vašu strast prema dokumentarnome?

Makavejev: U svakom slučaju, ne mogu a da na do-

kumentaristički način ne prikazujem tehničke procese. To je sastavni deo našeg života, a možda sam hteo i da pokažem da postoji neka sličnost između onoga što radimo i onoga što se radi sa nama, između onoga što podnosimo i onoga što sami izazivamo. Otkuda to interesovanje? Možda otuda što u novinama volim da gledam reklame, oglase i obaveštenja; možda zato što sam kao dete voleo stripove, priče u slikama koje imaju isti diskontinuirani kontinuitet mojih filmova. Kada svoje epizode postavljam jedne pored drugih, kad u isti proces uvodim dve stvari koje proizilaze iz raznih stvarnosti, time se izražava nešto što postoji veoma duboko u meni. Volim i karikature i freske u starim srednjevekovnim crkvama. Uvek taj isti način pričanja priča pomoću fragmenata uzetih sa početka, iz sredine ili sa kraja događaja. U sedam slika ispričana vam je cela priča. To je veoma dopadljiv i ekonomičan postupak. Volim tako da gledam stvari.

U svojim filmovima veoma ste osetljivi na suprotstavljanje pojmova narodna kultura—klasična kultura...

Makavejev: U narodnim spektaklima, kao što su oni koje sam prikazao u filmu *Čovek nije tica*, nalazim više značenja, afektivnih i intelek-

tualnih, nego u oblicima klasične umetnosti: muzejima, koncertima, pozorištu, mestima veličanstveno praznim i na kojima se ljudi osećaju pomalo izgubljeni u suvom građanskom ritualu potrošnje kulture. Prizori kao što su cirkus ili tačka hipnotizera mnogo su bogatiji i mislim da sam to pokazao. Osim neposrednog značenja prizora postoji i veoma živo učešće svih posmatrača, afektivno i intelektualno. Jer svako, svesno ili nesvesno, shvata funkciju, pa i simboliku tih prizora (u kojima se ljudi bacaju, gađa se noževima i gutaju se zmije). Svako razume kategorije koje se kroz to izražavaju: zadovoljstvo — nezadovoljstvo, sigurnost — opasnost, sloboda — ropstvo i, naravno, život i smrt. U drugom filmu možda nisam tako bogat evokacijama te vrste, jer sam više baratao parčićima pop-kulture gradskog tipa: ploče, televizija, radio... Ali to je zato što u gradu nisam našao ljude koje odlikuje taj tip autentičnosti što se nalazi u selima i zabačenim mestima.

Zanimljivo je da se u Šormovim filmovima sreću izvesni elementi koji se vide i u vas. U njegovom prvom filmu pojavljuje se mađioničar, u drugom cirkus... da pomenem samo to. Osim ovih, postoje neki elementi

koji se stalno sreću u filmovima iz istočnih zemalja: na primer, pridavanje značaja ulozi novinara.

Makavejev: Tačno je da se izvesne stvari u isto vreme pojavljuju u raznim oblastima i u raznim zemljama. Ali mislim da je na vama da, ako vas to zabavlja, napravite mali bilans tog fenomena u istočnim zemljama ili drugde i da u njemu, ako je moguće, nađete objašnjenje. Što se mene tiče, zadovoljavam se korišćenjem onoga što mi padne u oči. Moja dva stručnjaka, na primer, govore kao ljudi koji imaju rubriku u nekom bulevarskom nedeljnom

listu. U stvari, seksolog svake nedelje piše veliku rubriku u jednom listu, u kojoj govori o razlici između muškarca i žene i u drugim stvarima u vezi sa seksualnošću. Kriminolog daje mnogo intervjuja o problemima koje postavlja savremeni život, naročito onima koji imaju posla sa zločincima. Kako su se ta dva čoveka već srodila sa savremenim sredstvima komunikacije, mislio sam da će njihovo pojavljivanje u filmu biti prirodni produžetak njihove karijere. U svakom slučaju, moji filmovi uvek prirodno izražavaju ono što se sasvim normalno sreće u životu.

(Cahiers du cinéma)